

\* \* ) 8 ( \* \*

illæ, quæ ad œconomiam sublevandam sunt  
latæ, adcuratam, ut eis obsecundetur, po-  
stulant inspectionem.

THES. XVIII.

**V**itium itaque in iudicando committunt,  
qui illas salva conscientia violari pos-  
se existimant.

SOLI DEO GLORIA !!!



M. D. H. H.  
Några Anmärkingar /  
Åbrände Nödvändigheten  
Åf

**Sf - Sfogarnas**

Bättre wård och Ans i Finland,

Med Wederbörandes minne

Under

Oeconom. PROFESSORENS, Kongl. Swenska Wets-  
enskaps Academiens och Upsala Wetsensk. Societ.

LEDUNDES /

Samt nu warande Phil. Fac. Dec,

**Dr. PEHR KALMS**

Inscende,

Till allmän granskning /

För Magister Krantsen /

Öfverlämnade af

Kongl. Stipendiar.

**NICLAS CRUSELL**

Satacund.

Åbo Acad. Större Låro = Hus / f. m. d. 14. Julii 1757.

ÅBO, Tryckt hos Direktören och Kongl. Boktr. i Stor-Före-  
stendömet Finland, JACOB MERCKELL.



Inspectoren  
Högaktad H E R R  
**JOHAN INGMAN,**  
Min synnerlige Wälgynnare!

**S**ållu' mycket jag är Herr Inspektoren förbunden emot de mångfalliga wälgärningar Herr Inspektoren mig under den korta tid, jag hade äran, at såsom Informator för Deß kåra Barn, wistas uti Herr Inspektorens wårda Hus, årtedt, kan mitt inte ej uttrycka. Aldrig för den dagen klarna, på hwilken jag kan wara i stånd, at därpåse wijsa min wårkliga årkånsla. Uptag emedlertid Günstige Herresbenågit denna ringa pappers-gåfwa till wedermåle af ett tacksamit sinne. Hwad mig i öfrigt åligger, är at trogigt önska, det tacktes Förhylen omgifwa Herr Inspektorens lefnads-dagar med all Andelig och Lekamlig wälsignelse. Jag framhårdar med nöje

Högaktade Herr Inspektorens,  
Min synnerlige Wälgynnares

NICLAS CRUSELL

Ödmjule Tjenare  
NICLAS CRUSELL.



J. J. N.

**S**å lyckligt ett land är, hwilket den Allwisä Skaparen utstrat med hwarjehanda naturfens förmoner, så uselt är det däremot, om där saknas en rättskaffens hushållning. Rika Guld, Silfwer och andra grufwor låta wäl stort; men om de anten ligga i jordens sköte orörda, eller man ock riktar andra med dem, och är likwål sielsfattig, wore det måst lika mycket som man aldrig ågde dem. At hafwa en öfwerflödigg, god och bårande jord, är en härlig förmon; men ligger den i linda, och man således ej af egen åker åger bröd i landet, är det en bedröfwelig sak. Hwad förman är icke det, at wara ågare af stora och fiska Sibar; men hwad olåghet däremot, at dock likwål köpa fisk annorstädes ifrån? Skal då ett landmä wäl, hle det en nödwändig sak, at både wilja och kunna upodla och använda till sin fördel och nytta sika Skaparens förlånta gåfwor. En sanning, hwarpå en del nationer länge sedan tänckt, en annan återigen först i deßå tidet, och en del ån aldeles intet kunnat finna sig uti. Utställiga härliga naturfens för-



förmoner har wäl Försynen lämnat oss ett rikt förråd uppå; men wi måste dock räkna oss bland dem, som nog sent börjat tänka på nödwändigheten af de sammas upodlande. Jag säger nog sent; ty när Oeconomien hos många våra Grannar redan war i stor, hafwa wi först för ett par hundrade år sedan, eller litet mer, börjat därmed åstas, dock till närwarande tider ej i alt kunnat fryta därpå, at wi warit rätta hushållare; ty går man något tillbaka till de framflutne tider, skall man blifwa öfvertygad om denna obehageliga sanning. Måne det hushållades rätt med våra tydeliga järngrufwar för Kung GUSTAV den 1:ste, Glorwyrldigt i åminnelse, tid? ingalunda; till Tackjärn smältes wäl malmen hos oss, men det såldes sedermera till Lybeckaren, som arbetade det till stångjärn, och sålde igen åt oss särldigt både stång- och till andra förnödenheter förädlat järn, men med en oårhörd smidarlön; läs här om mera, uti Salanders *Salus Patriæ*. Afwenledes har Utlänningen ända til dessa tider underhållit wår yppighet i mat och kläder, med mera, och det nästan alt för redan penningar. Dessa mycket beklageliga stufdomar hakwa nu redan genom wår Höga Öfwerhets hälsosamma författningar blifwit till största delen botade, så at man nu mera, så i Sverige, som Finland, räknar enan senlig myckenhet af hammarmedjor: Likaledes har man med nöje redan sedt Smånssken klåda sig i en drägt, tagen ifrån egna Fabriquer. Det woro en önskelig sak, at hwar ock en rebelig undersåte wille låta sig angelägit wara, at med all flit afwen arbeta uppå de öfriga Natursens förmoners upodlande, som Skaparen nedlagt uti wårt kära Fädernes land; men som wårre är! årsakenheten lämnar oss än de obehageliga tidender, at slikt hos oss i mycket ännu efterfattes, hwarföre det ej är under, at wi ännu swäfswa uti underbalance. Våra Sjöar tilbuda oss mera Fisk, än wi härtils welat taga. En ansenlig mängd af den skönaste åkerjord ligger än obrukad. Våra Stogar, hwilka tillika med våra Bärgrått äro de samme, som

som borde hålla wår handel i någon nära balance, klaga än öfwer en omen'slig medfart. Våra Ekskogar, hwilka wår Höga Öfwerhet tagit uti besynnerligt hägn, äro icke des mer fria för wåldsamheter. Dessa sednare har wäl naturen uti et mindre mått, än andra trädslag, tilldelat wårt kära Finland: men som ett ting har så mycket större wårde, som det är sällsynt och dock äger en synnerlig nytta, så borde afwen de, som hos oss finnas, njuta en så mycket ömmare wårde och skötsel. Nödwändigheten härpå har jag uti följande så blad forteligen welat wissa: Bönägne Läsare, anje min menlösa affigt med et blidt öndömmet.

## S. I.

**N**å så mycket bättre kunna blifwa öfvertygad här om, wäll man förut taga under öfwerwägande den nytta Ekskogarna tilbringa de Nationer, naturen tilldelat denna förmon. Skall Landet förwaras för utwärtas wåldsamheter, fordras utom en wåldswad krigsmagt till Lands, afwen en särldig Sjö-militie: Det som då bland annat blir nödwändigt, är at hafwa gode förråd på goda Delogs-skepp. Sålunda blodets circulation i menniskan är hennes lif, så är ock handelen ett samhälls: skall handelen storra, fordras ej allenast waror hwarmed handlas, utan ock så goda Fartyg, hwarmed den ena Nationen kan transportera sina produkter till andra, och twärt om.

Sedan nu menniskorna lärde konsten at fara på watern, hafwa de ej allenast lagt winning om sifswa konsten, at bygga Skepp, som segla wäl, utan ock lärde utwälja sådane trädslag, som till betörde högnyttiga ändamål wore måst tjenligt. För all



all slags träd har då Eken alltid haft företrädet, af ordsak at han längre står emot röta, än nästan något annat Trädslag, och desutom öfvergår dem äfwen mångfalt uti fasthet och styrka. Häraf är hände, at ärtilliga Folkslag, som både drifwa en stark handel, och hafwa en anseelig skiffotta, satt ett högt värde uppå detta trädslag. Har nu Eken i gemen ett sådant värde, må icke då wi, hos hwilka naturen ej allenast planterat många och härliga parker därmed, utan och hwar mera är, begäwat med ett Ekslag, som i godhet öfverträffar måst alla dem, som wära uti warmare länder, böra sätta högt värde derpå? Jag sade i godhet; ty det är af sörfarenheten bekant, at alla kroppar, som finnas på wår Jordts yta, äro mera compacta uti de kallare, än warmare Climater: ordsaken därtill är Solens mer eller mindre wärkan; de kroppar, som finnas nära wid linien, äro en större Solens wärkan underkastade, hwaraf de blifwa mera poreulsa, än de, som äro närmare Polenne, uppå hwilka en mindre mängd kraftiga Solstrålar faller. Hwad trädslagen, och i synnerhet Eken angår, har Herr Präles under sin resa genom flera delar af Norra America, funnit wid jämförandet af deras Ekslag, i tätheten dem emellan en gansta stor åtskillnad; därför också med de skepp, som byggas i de Norrare Colonierne i Norra America seglas i långt flera år, än med dem, som byggas uti Pensylvanien, och de mera till Söder belägna landskaper. Denna Ekens mer eller mindre tätet, är ordsaken til dess mer eller mindre godhet. Samma har man märckt uti Europa, så at de Ekslag, som wära mera til Norr, äro långt waragtigare än de längre til Söder: se Herr *Candidaten Lithanders Disputation* om nödwändigheten af Skogarnas bättre wärd och ans i Finland, där detta omständeligen utföres. Här til bör än läggas den mångfalliga nyttan man har af Eken, så i Medicin, som Oeconomiën, hwilket Herr Mag. *Trotzelius* uti sin inledning till Herr *Majors Rosenstens* tan-

kar

kar om Skogars skötsel, wackeret utfört, hwarthän, at undgå widlystighet, jag wisar den benögne Läsaren.

§. II.

**S**i wärt kära Finland hafwa wi wäl, som förut sagt är, ej öfweralt någon särdeles tilgång på Ekskogar; dock finner man, at de i södra delen wisja fort. Ett underskans wärdet naturfens skick och förordnande röner man härutinnan. Wäl ser man, at Tall och Gran, som gansta wäl triffwas under wår Nordiska Himmel, äfwen wära hos en del utläningar, som bo söder om oss; men med Eken finner man i synnerhet här, en helt annorlunda bestaffenhet, nemligen at Ekskogarne, ju närmare man kommer till Norra delen af Finland, smänningom tappas utur synen. Wil man till exempel göra en resa från Österbotten längs med stränderna af Botniska wiken, söder ut, så skal man ej wara capable, at hwarken på fasta landet eller skären där, ja ej wid Björneborg och än något bättre neder, finna någon enda Ek, som naturen sielf planterat: men så snart man kommer längre upp åt Söder, så at Åland, Åbo och Nylands skärgårdarna komma under ögnasigtet, blir man warse, huru Ekskogar här och där böra tindra en i ögonen, och likasom anhålla om de ömswäras och eftertänksammas högn. Ut i dessa nämnda orter gifwas ärtilliga täcka lunder och parker bepröjda, så wäl med gamla och hundraåriga, som och nya telningar, hwilka löfwa både Cronan och det allmänna en ofkastbar fördel och nytta, där de rätt kläwa wärdade och sköte. Här will således naturen ärsätta det, som i Norra delen af Finland saknas. Till önskasdes wore därtill, at hwar ränsint undersäte wille underhjälpa naturen i detta målet, och som än berömmeligare wore, löde



Höde till at laga så, at den under oräntligt Climat framaf-  
strade sådana produäer, som äro nödvändiga, så till Intri-  
kes behof, som Utrikes handel, hålst man har prof därpå, at  
det sig i mycket och mångt göra låter; At Ekar skulle kun-  
na planteras längre till Norr, än de nu stelsmant växa, har  
man anledning at sluta af det Herr Prästs mig berättat,  
neml. at uppå en Hans Försäders Gård, Uppgårdens kallad,  
belägen i Wäro Söfn, 3 ½ mil ifrån Wäsa uti Österborn,  
finnas ån Ekar, hvilka af Hans Försäder blifwit planterade för  
långliga tider tillbaka. Man har aldrig funnit, at de tagit  
någon skada af kölden. Den som nu är angelägen om, at  
anlägga nyttiga planteringar, kan wara förvisad därom, at  
så wäl Öfwerheten, som hwar och en om Fädernes landets  
uphjälpande öm medborgare lämnar honom det loford, at  
han tillika är en råttförens Underfåte och, en nyttig lem i  
Samhället.

## §. III.

**E**n som sällan någon Åker här så ren såd, at ef-  
något ogräs däribland insmyger sig, ehuru Åkerbru-  
karen använder all mötelig slit uppå des förkom-  
mande; äfwen så gifwes thet i wårt Samhälle lemmar, genom  
hvilkas Hushållning Land och Rike ofta tager mångfalt ska-  
da. Prof härpå har man uti Skogarnas, wåra dyrbaraste  
Clenoiers, fiendeliga medfart här i Finland. Jag will nu  
ej tala om den oberänta och mer än skadeliga hårdhet, som  
i gemen mer än i mångenstädes här i Finland öfwas på den  
oskyldiga och högstmyttiga Skogen, emedan flera nitiska och  
om Fäderneslandets wälgång ömma Män därom redan ut-  
förligen handlat i flera lärda skrifter; men jag will endast den-  
na

na gången hålla mig wid Skogogen. Wåra Skoggar, hvil-  
ka, ehuru de äro af wår Höga Öfwerhet tagne uti ett be-  
synnerligt hägn, såsom de samma, hvilka löfwa Kronan och  
wår handel en härlig fördel, hafwa dock mer än mycken or-  
sak at klaga öfwer ett oskyldigt mördande. Wid stort wite  
är wäl Ekars huggande förbudt; men det kommer aldeles ej i  
consideration allenast Kronobetsuarnas ögon kan undwiskas.  
Will man uti wåra Skoggar wara upmärksam, skall man  
finna stubbar, som burit Ekar, hvilka wäl warit ämnade at  
göra större nytta, men blifwit af oberäntsamma Samhällets  
missfoster användade till nog ringa privat nytta: trägar man,  
ho detta gjorde, måste gemenligen strart den så ofta påklagade  
och dock oskyldiga Jagen taga all skulden på sig. Ibland  
förbehåres dock, at de Ekar, som blifwit afhuggne, hafwa wa-  
rit nödwurde, krotuga och sådana, som ej med tiden kunde  
wara dugeliga hwarfen till Skepsbyggeri eller annat storkirke:  
Men jag får lof at inwända häremot, at har Föroordnin-  
garne så långt blifwit öfwarädda, at man wågar fördröwa  
stelswa mordet, man då gerna ej wäljer en sämre Ek för en  
bättre: därtill med händer det ofta, at en krotug gör större  
nytta än en rakstamning, och betalas dyrare i handeln. När  
man besinnar, huru mer än tyranniskt den afstynnande och ar-  
ma Skogogen här i Finland handteras, kan man ogörligen an-  
nat än af innersta hjerta ängslas och gräma sig. Tusend-  
falt årsarenhet intyggar ju, at om en jordägande har några E-  
kar på sin mark, är han ej i stånd, at med all sin omsorg  
och eftertanke besteda och förswara dem för wåldsamma hän-  
der: ja jag twiflar mycket, at han wore i stånd at på an-  
nat sätt förswara dem, än om han kunde ontan stels, eller lå-  
ta någon annan tillförlitligt sitta och ständigt wagta dem; ty  
kan en ömild menniska ej annars komma åt dem, så utöfwar  
han dock sitt förderweliga och ondskesfulla upsat på dem om  
B mörd



mörkaste natten under argaste storm och oröder, då en skulle tro, at alla menniskor wore glada de finge wara hemma och under tak: Sålendes har man ej sällan nödgats ärfara, at efter en oröders full vinternatt har hans kära Ek-trån blifvit af fienden bortryttade och endast stubben helt när til marken varit qwar. Hvad kan då wara större harm och förtret, än at se, det ett trä, som man stels varit beständigt så mycket rädd och öm om, och på det man satt så mycket värde, skolat ändå stueligen råka fiendom och dem vorängsintom till rof och byte? måtte ej sålunda all hog och lust både för Ek-plantering och Ekars värde platt försvinner? måtte ej mängen då ej hellre anten bortrygga dem, eller ock ej hellre lämna dem, aldeles eldenom till sköfving? idet blir då en fast och ewig sanning, at, så länge Baghydnad ei finnes hos Underfåtarna: så länge en privat nytta sättas fram för en allmän; så länge icke det ringaste affeende hafves på efterkommanderne: så länge den fördärfweliga tankan hos oss hyses, at våra skogar äro ouödeliga, och at om de bortryggas, andra snart wära i stället, efterkommanderna till nytta, så länge må man ej wänta någon förbättrad hushållning med skogarna i vårt kära Jäddernes land.

## §. IV.

**W**En nu frågas till slut: På hwad sätt skola Ekskogarna här i Finland så skötas och hågnas, at både Riket och jordägarna i framtiden må hafwa där af mångfalt och beständig nytta? Jag svarar, at denna saken är swårare, än jag kan finna mig uti des uplösande; jag lämnar det därför gerna till andra, som äro mera uplysta, at utreda denna fråga. Det är en ofullständig sanning, at om ej med det snaraste

snaraste och skyndsammaste alla kraftiga mått tagas till des hjälp, blir inom kort tid de så i landet qwarlämnade Ek i grund utödda, och då lärer blifwa måst förfent at tänka på hjälp. Men ena sidan är det wäl mer än hugneligt at finna, huru den menlösa Ekskogen gärna här i Öddra Finland vill fort; men så är å andra sidan lika bedröfweligt, at af dageliga ärfarenheten lära, det ingen konst, inga lagar, inga föreställningar kunna wara i stånd at hågna den samma. Fårängt, ja skadeligt wore, at börja med Ekskogens plantering, så länge man dageliga ser, at en Ekstelning är wärre än salt, uti en elak menniskas öga, hwilken ej kan gifwa sitt sinne ro eller lugn, innan den får utrota ett sådant trä; ty man anwände ju onyttigt tid, dagswårken och omkostnad på en ting, som en slem medborgare wid första tillfälle skulle göra sig nytta af. At såja rent sanningen, tycker jag, at aldrig må man tänka på Ekskogarnas plantering, och tillwärt i Finland, innan alle Ekwårkes bruk här i Landet af hemma wärdt blir till nih tid totalt förbudt, så hos högre som lägre, så i städer, som på land; ty så länge Bonden eller någon annan får lof, at under någon pretext och sten stels nyttia eller till Sködderna insjåra Ekwårke, så finner han tusende utvägar at uttyda Bogen; och så länge blir Ekskogen ett beständigt rof och läckmat för honom. Det är ju solklart, at om på sätt, som här tills, förfäres med Ekskogen, måste den inom så är aldeles blifwa ruinerad och all: och då måste Bonden och andra ändå umbära och wara utan den, när ej mera är qwar: Är det då ej så godt at det straxt skedde, at de skulle blifwa förpliktade under swårt straff, at aldeles wara utan des bruk; Det skulle ju ste till Rikets och de efterkommandes mångfaldiga gagn: man kunde usätta præmier för den, som kunde upwisa wärke gjordt hos någon af inlandst Finsk Ek: Om något af sådan Ek finnes hos någon Landman, kunde den dömas at mista besittningstättet af sin gård, eller at angifwaren finge samma rätt, medme-  
ra

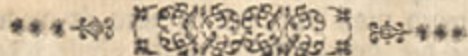


ra dyllte; sådana sig stulle förtaga klädan för kistliga händer och förminska lusten till Ekskogarnas uröfande; då torde Ekstogen så rätteligen wäxa i fred. I Tullarne kunde hållas den strängaste insigt, både på hwad träwårke infördes och hworaf åledonen wore gjorde: Cronobetjenterna kunde under sina resor äfwen woga bese, hwad af träwårke hos Landemannen fanns. Utan ett sådant totalt förbud till någon wist lång beständ tid, och utan så skarpa medel, ser jag för min del ingen wäg till räddning från snar undergång för wåra fattiga och arma Ekstogar; de, som weta bättre sätt, gifwe det wid handen; Fäderneslandets wälgång i framtiden fordrar det. Då kan blifwa tid, at omständeligen wisa lättaste sättet, at med fördel plantera Ekar, när man kan wara säker, om Ekskogarnas bestående.

Mine omständigheter, och snåwra wilkor påläggga mig, at ej widlyftigare utöfra detta nyttiga ämne: jag önskar allenast stueligen, at en hwar redelig, så Swänst, som Finne, fattade både en rätt idé och tycke för Hushållningen, på det wårt f. Fädernesland en gång måtte så röna deshärliga frugt och nytta, som är

EN ALLMÄN WÄLFÄRD.

G. U. U.



Öförgripeliga Tankar

Om

Ögråfens hwarjehanda

NYTTA;

Med Wederbörandes Tilstånd/

Under

Oeconom. PROFESSORENS, Kongl. Swenska Wetenskapens Academiens / och Upsala Wetensk. Societ.

LEONARDE /

Samt nu warande Phil. Fac. Dec.

St. PEHR KALMS

Inseende,

Till allmän granskning /

För Lager-Krantzen /

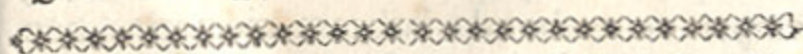
Utgifne

af

ISAAC ALGEEN,

Wort- Finne,

I Åbo Acad. Öfre Lärosal den 15. Julii 1757. f. m.



ÅBO, Tryckt hos DIRECT. och Kongl. Hoftr. i Stor- För- sendemet Finland, JACOB MERCKELL.